

ЛЕГІТИМНІСТЬ

Ця стаття знаходиться у першому в Україні енциклопедичному виданні, покликаному створити всебічне та ґрунтовне уявлення про стан сучасної політичної науки, її категоріальний апарат, про загальноприйняті та альтернативні теорії та підходи. Читачі мають змогу ознайомитися з ідеями найвидатніших представників політичної думки, зрозуміти місце і роль відомих гравців на політичній арені, глибше осягнути сучасні політичні тенденції. Авторами статей є фахівці з України, Росії, Польщі, Франції, Канади, США.

Для фахівців, викладачів та студентів, всіх, кого цікавлять соціально-гуманітарні науки.

ЛЕГІТИМНІСТЬ (від латів. *legitimus* — законний); у широкому розумінні — визнання суспільством або його переважною більшістю влади, прав і повноважень певної особи, органу, організації, їх поведінки, політики і практичної діяльності. У вузькому — легітимною визнається законна влада, утворена у відповідності із процедурою, передбаченою законами.

Легітимність може бути частковою, чи навіть неузгодженою, оскільки в суспільстві існують різні прошарки населення з різними інтересами. В суспільстві, що переживає модернізацію, розуміння легітимності влади може бути досить неоднозначним на відміну від суспільства із стійкими нормами поведінки, де оцінювати легітимність влади можна однозначно.

Велику увагу проблемі легітимності приділяв М. Вебер, який визначив три її види й відповідно три види влади; 1) традиційний — заснований на традиціях, звичаях і т.д.; 2) харизматичний — емоційно-вольовий; 3) раціональний, такий, що базується на встановленому законодавством, раціонально обґрунтованому порядку. Першим двом відповідає особистий вид влади, а третьому — державний. При цьому підкоряється належить не особі, що традиційно володіє владою, не харизматичному лідерові, а законно встановленому знеособленому порядку. Підкоряється слід також особам, що обіймають державні пости, оскільки їх розпорядження є законними, але така влада обмежена рамками їх державного статусу.

З іншого боку, М. Вебер вважав, що держава не може легітимувати якимись абсолютними стандартами, заснованими на природному праві, тому сучасна держава відчуває певний «дефіцит легітимності», коли остання виходить за межі сфери суспільної згоди. Багато серйозних випробувань, які випали на долю, наприклад, Квебеку, Канади, або Північної Ірландії в 1980—90-х рр., були породжені невизнанням законності територіальних кордонів національної держави. Прикладом може служити також розпад Чехословаччини, Югославії, СРСР.

Сучасна політична наука, «доповнюючи» М. Вебера, визначає, принаймні, сім типів легітимності:

— традиційний — ґрунтується на визнанні тих політичних дій, що відповідають цінностям і нормам традиційної політичної культури;

— харизматичний — передбачає визнання виняткових рис і здібностей політичного лідера. На відміну від традиційної влади, носієм якої може бути і колектив, харизматична влада може бути тільки індивідуальною;

— правничо-раціональний — впливає з визнання суспільством політичних дій у рамках існуючої системи права. Важливою формою цього виду легітимності є референдум, вибори уряду чи керівника держави;

— раціонально-цільовий — виходить з переконання, що політична система лише тоді є гідною підтримки, коли вона забезпечує виконання поставлених цілей.

Формою цієї легітимності може бути суспільний договір, який, не маючи юридичної сили, за певних умов може стати основою легітимності державної влади;

— соціально-евдемонічний — полягає у здатності політичної системи забезпечити населенню високий рівень життя і створити ілюзію піклування влади про добробут народу;

— національно-патріотичний — визначає національні символи, ритуали, міфи, успадковані від попередніх національно-державних утворень;

— на засадах участі — передбачає обґрунтування ідеологією і практикою існуючої політичної системи, необхідність широкої участі громадян у діяльності політичних інститутів і їхню віру в можливість впливати на владу.

Поняття «легітимність» тісно пов'язане з категорією «легальність». Проте ці категорії не тотожні. Вони можуть збігатися стосовно однієї і тієї ж влади, а можуть і не збігатися.

В рамках класичної цивілізації між «законністю» і «легітимністю» не було істотної відмінності: законна влада була легітимною владою. Однак в межах сучасних дискусій про політичну легітимність проводиться певна відмінність між мораллю і законом. З позицій позитивізму закон трактується як наказ, підкріплений відповідними санкціями, тоді як його моральний зміст вважається вторинним. У свою чергу, законність влади не обов'язково означає її справедливість. Уряди можуть володіти законним авторитетом, не будучи справедливими з точки зору моралі.

Так, С.М. Ліпсет стверджував, що легітимність має на увазі здатність політичної системи породжувати і підтримувати віру в те, що існуючі політичні інститути більш всього підходять для даного суспільства («Людина політики» (1960)). Тобто, закон може закріплювати і таку владу, яку не визнає і не схвалює суспільство (наприклад, диктатура), але яка може домогтися зовнішнього, формального схвалення більшості за допомогою різних форм проведення політики (демонстративності переваг, підкупу, масових репресій тощо). Досвід фашизму і сталінізму підтверджує це і одночасно вказує, що легітимність тісно пов'язана з природою політичного режиму. Так, тривалий період в Україні та інших країнах, де існувала командно-адміністративна система влади, широко використовувалась класова легітимність.

Сучасна проблема легітимності — це проблема політичного представництва і згоди. Вона виникає із зникненням безпосередніх політичних стосунків, властивих невеликим суспільствам, тобто вона полягає у відповіді на питання — хто має законне право діяти як представник політичної влади.

Таке питання про законність, наприклад, виникає сьогодні відносно Європейського союзу (ЄС). Інтеграція до західноєвропейських структур будь-якої країни (України — в тому числі) крім досягнення певних процедурних стандартів в обумовлених областях (економіці, державному управлінні, сфері права тощо) одночасно пов'язана із відмовою від частини державного суверенітету і добровільною передачею низки виключних повноважень державної влади наднаціональним виконавчим органам даної організації.

Однак, чи має ЄС достатньо засобів легітимації, щоб передача йому більш ширших повноважень не підірвала б авторитет держав, що намагаються стати (чи вже є) його членами?

Існуючі теорії легітимності часто є суб'єктивістськими у визначенні легітимної влади яка представляється людьми як легітимна. Але сучасні типи легітимності переважно ґрунтуються на раціональних основах: у масовій свідомості домінують ті, які передбачають визнання влади в силу конституцій і законів, а також в її здатності виконувати свої функції й віру в те, що характер влади і соціальні наслідки її управлінського впливу цілком залежать від громадян.

Література

- 1.Доган М. Легитимность режимов и кризис доверия // СОЦИС. — 1994. — № 4. — С. 147-155.
- 2.Політологія [Підручник]/ За загальною редакцією проф. Кремінь В.Г. проф. Горлача М.І. – Харків: «Єдинорог», 2001. — 640 с.
- 3.Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів /за ред. О. В. Бабкіної, В.П. Горбатенка. — К.: Видавничий центр «Академія», 2006. — 528 с.
- 4.Солов'йов А. І. Політологія: політична теорія, політичні технології. – М., 2000. — С. 559.
- 5.Тадевосян Э.В. Словарь-справочник по социологии и политологии. - М.: Знание, 1996. - 272 с.